

Handleiding

Kleine camping
2012 t/m 2015

Green Key

Voorwoord:

De Green Key, hét keurmerk voor milieuvriendelijke bedrijven in de toerisme- en recreatiebranche, is in toenemende mate een symbool waaraan kwaliteitsbedrijven te herkennen zijn. In en buiten Europa hebben steeds meer campings dit keurmerk. Op campings met een Green Key wordt bewust omgegaan met het milieu en de natuur. Deze bewuste houding garandeert recreanten een comfortabele plaats op een goed recreatiebedrijf in de prachtige natuur.

Voor recreatieondernemers heeft het voeren van een Green Key vele voordelen. Zo is het effect van het hebben van een Green Key certificaat aan de ene kant dat de ondernemer het milieu spaart door minder gas, water en elektra te verbruiken en minder afval te produceren. Dit levert ook een vermindering van kosten op. Aan de andere kant realiseert hij of zij zo ambitieus ondernemerschap en beperkt hij risico's. De Green Key is het middel om de milieuprestaties te meten en te communiceren naar de gasten. Recreanten merken in dat geval dat milieu en natuur voor de camping ()belangrijk zijn en dit kan een reden zijn om juist voor die camping te kiezen.

De systematiek van de Green Key is gebaseerd op het groeimodel en kent drie niveaus: brons, zilver en goud. Hoe hoger het niveau, hoe meer optionele milieumaatregelen de organisatie heeft ingevoerd. Een camping die in het bezit is van de Green Key heeft meer gedaan dan wet- en regelgeving vereist. De camping heeft diverse milieu-investeringen gedaan om afval, geluid, water- en energieverbruik te verminderen. Daarnaast heeft het bedrijf aan de recreant de kans gegeven om hier een rol in te spelen. Communicatie neemt bij het voeren van de Green Key een belangrijke rol in. De medewerkers en gasten worden betrokken bij de aanpassingen die milieubelasting verminderen.

De Stichting Keurmerk Milieu, Veiligheid en Kwaliteit is verantwoordelijk voor het uitvoeren van de Green Key. Deze Stichting waarin onder andere ANWB, RECRON en HISWA vertegenwoordigd zijn, ziet toe op de juiste toepassing en controle van de Green Key. De Stichting stelt, in samenwerking met de Foundation for Environmental Education (FEE), de eisen op waaraan moet worden voldaan om voor de Green Key in aanmerking te komen en voert de keuringen uit of laat deze uitvoeren. De Green Key is één van de vijf programma's van FEE (www.fee-international.org) net als de Blauwe Vlag voor schone stranden en jachthavens, dat ook door de Stichting KMKV wordt uitgevoerd. In Nederland wordt FEE vertegenwoordigd door FEE-Nederland (FEEN).

Uiteraard is het de wens van de Stichting dat alle campings in Nederland ernaar streven om voor het keurmerk in aanmerking te komen. Het doel is dat uiteindelijk alle campings financieel gezond zijn en milieuverantwoord werken!

Namens
Stichting Keurmerk Milieu, Veiligheid en Kwaliteit

Derk-Jan Verstand
Voorzitter

Erik van Dijk
Directeur

Inhoud

Voorwoord:	2
Inleiding	5
1. Milieumanagement	6
1.1 Duurzaamheidsarchief (V).....	6
1.2 Wet- en regelgeving (V)	6
1.3 De MVO-verklaring (V)	7
1.4 Startdocument Green Key (V)	7
1.5 Duurzaamheidsprogramma (V).....	9
1.6 Coördinator Green Key (V).....	9
1.7 Green Team (n.v.t.)	9
1.8 Registratiesysteem (V)	9
1.9 Bemetering Electra en Water (V)	10
2. Management en staf	11
2.1 Management overleg Greenkey coördinator (n.v.t.)	11
2.2 Geïnformeerd personeel (n.v.t.)	11
2.3 Bewustwording personeel (n.v.t.).....	11
2.4 Klimaatneutraal (O).....	11
3. Communicatie met gasten	12
3.1 Green Key schild en certificaat (V)	12
3.2 Informatie bezoekers-1 (V)	12
3.3 Informatie bezoekers-2 (O).....	13
3.4 Communicatie Green Key logo (O).....	13
3.5 Handdoeken (nvt)	13
3.6 Linnengoed (nvt)	13
3.7 Organisatie natuur / milieuactiviteiten (O).....	13
4. Water	14
4.1. Waterbesparing kranen, douches en wc's (V)	14
4.2 Zwembad en/of Sauna – Spa faciliteit (n.v.t.).....	14
4.3 Waterbesparing douches en wastafels 1 (O)	14
4.4 Waterbesparing douches en wastafels 2 (O)	15
4.5 Extra waterbesparing-1 (O).....	15
4.6 Extra waterbesparing-2 (O).....	15
4.7 Riolering (O)	15
4.8 Riolering watertappunten plaatsen (O)	16
5. Schoonmaak	17
5.1 Milieuverantwoorde schoonmaak (V).....	17
5.2 Dosering schoonmaakmiddelen (V)	17
5.3 Microvezel doekjes (O).....	18
5.4 Kengetallen verbruik schoonmaakmiddelen (n.v.t.).....	18
5.5 Gebruik dispensers-1(O)	18
5.6 Gebruik dispensers-2 (nvt).....	18
5.7 Gebruik duurzame cosmetica (O)	18
6. Afval	19
6.1 Afvalinzameling (V).....	19
6.2. Scheiding aardappel-, groente- en fruitafval (AGF) en/of swill afval (O).....	19
6.3 Extra afvalfractie-1(O)	20
6.4 Extra afvalfractie-2 (O)	20
6.5. Afval publieksruimten (O)	20
7. Energie	21
7.1 Verlichting (V).....	21
7.2 Lichtpunteninventarisatie (O)	21
7.3 Daglichtsystemen (O)	22

7.4	Verlichtingssensoren (O)	22
7.5	Extra rendementsslag verlichting (O).....	22
7.6	Energie-efficiënte apparatuur (V)	23
7.7	Koeling (n.v.t.)	23
7.8	Klimaatbeheersing (n.v.t.).....	23
7.9	Anti-tocht maatregelen (n.v.t)	23
7.11	Warmte terugwinning (O).....	24
7.12	Duurzame stroom (O)	24
7.13	Groen Gas (O).....	24
7.14	Duurzame energieopwekking (O)	24
7.15	Duurzame technieken (O)	25
7.16	Gebouwbeheersing (n.v.t).....	25
7.17	Energieonderzoek (O)	25
7.18	Extra energiebesparing-1 (O)	25
7.19	Extra energiebesparing-2 (O)	26
7.20	Gastussenmeters (O).....	26
8.	Voedsel en drank.....	27
9.	Groen en ruimte	27
9.1	Groenbeheer (n.v.t.).....	27
9.2	Onderhoud Groenvoorziening (V).....	27
9.3	Bedrijfsnatuurplan (O).....	28
10.	Milieubewust vervoer.....	29
10.1	Vervoermanagement-1 (V)	29
10.2	Vervoermanagement-2 (O)	30
10.3	Vervoermanagement-3 (O)	30
11	Bedrijfsgebouw en leveranciers.....	31
11.1	Minder milieubelastend papier 1 (V)	31
11.2	Minder milieubelastend papier 2 (O).....	31
11.3	Minder milieubelastend papier 3 (O).....	31
11.4	Minder papier en inkt (O).....	32
11.5	Duurzaam bouwen tijdens nieuwbouw, verbouw of renovatie (V).....	32
11.6	Duurzame bouwmaterialen (O)	32
11.7	Milieuvriendelijk schilderwerk (O)	33
11.8	Milieuvriendelijke brandblussers (O)	33
12.	Maatschappelijke betrokkenheid	34
12.1	Directe omgeving- (O)	34
12.2	Maatschappelijke betrokkenheid-1 (O)	35
12.3	Duurzaam inkoopbeleid (O)	35
12.4	Ketenverantwoordelijkheid (O).....	36
12.5	MVO verslag (O)	36
12.6	Natuurontwikkeling (O).....	36
13	Bonusnormen	37
13.1	Aanvullende maatregel-1- Bonusnorm (O)	37
13.2	Aanvullende maatregel-1 - Bonusnorm (O)	37
Definities	.....	38
Colofon	.....	40

Inleiding

De Green Key bestaat uit **VERPLICHTE (V)** en **OPTIONELE (O)** normen, in dit document vervolgens aangeduid als (V) en (O). Aan alle verplichte normen dient voldaan te worden. De hoogte van uw niveau van de Green Key te weten brons (minimaal verplichte niveau), zilver of goud wordt bepaald door het aantal optionele maatregelen dat u op uw bedrijf heeft ingevoerd en toegepast. Deze optionele normen kunt u vrij kiezen uit het totaal van de optionele normen. In het onderstaande schema is aangegeven aan hoeveel normen u dient te voldoen voor de niveaus brons, zilver en goud.

Om tegemoet te komen aan de verschillen tussen grote en kleine campings, hoeven kleine campings tot 40 kampeerplaatsen aan een aantal verplichte en optionele normen niet te voldoen. De telling is hierop aangepast.

Sector	Verplichte normen	Optionele normen totaal 48		
		Bronz:	Zilver:	Goud:
Kleine campings (<i>< 40 plaatsen</i>)	19	12	19	25

Groeimodel

De Green Key is een 'handvat', een middel om bedrijven in de toeristisch recreatieve te stimuleren aan milieuzorg te doen en dit aan de gasten en derden zoals de lokale overheid en omwonenden kenbaar te maken. Het bedrijf kan dit stap voor stap doen; van brons naar zilver en vervolgens naar goud: het groeimodel.

Het duurzaamheidsbeleid en –besef binnen een onderneming is niet iets dat binnen één dag tot stand komt, maar ontstaat gedurende een langere periode, waarin maatregelen worden getest, geëvalueerd en bijgesteld. Het actief betrekken van personeel is daarom van essentieel belang. De onderneming wordt door het groeimodel gestimuleerd steeds een stapje verder te gaan bij het verlagen van de milieukosten en het terugdringen van de milieubelasting op en rond het bedrijf en het doorvoeren van overige duurzame maatregelen.

1. Milieumanagement

Aantal criteria	Behaalde criteria
V = 7	
O = 1	

Algemene managementmaatregelen

1.1 Duurzaamheidsarchief (V)

Norm:

Alle relevante duurzaamheids informatie wordt opgeborgen in het (digitale) duurzaamheids archief. Er is één persoon verantwoordelijk voor de archivering van die informatie.

Toelichting:

In het milieearchief worden de volgende zaken bijgehouden:

- Ondertekende verklaring: kennis genomen van en voldoen aan geldende wet- en Regelgeving (= norm 1.2).
- Ondertekende verklaring van geen aanschrijving van enige overheidsinstantie.
- MVO beleidsverklaring (= norm 1.3)
- Rapportage van de éénmalig uitgevoerde Startdocument Green Key (=norm 1.4).
- Duurzaamheidsprogramma (= norm 1.5)
- Taakomschrijving Green Key coördinator (=norm 1.6).
- Instructies voor duurzaamheidsaspecten voor het personeel (normen 2.2 en 2.3)
- Registraties kosten en hoeveelheden van gas, water, elektra, afval en linnengoed (indien van toepassing) op jaarbasis, en de met het registratiesysteem bepaalde kengetallen (= norm 1.8)
- Inventarisatie van de apparatuur (= norm 7.6)
- Indien mogelijk bewijsstukken met betrekking tot de optionele normen (tekst, foto's, omverpakkingen e.d.).

Controle:

Administratieve controle schriftelijk vastgelegd materiaal of digitaal milieearchief.

1.2 Wet- en regelgeving (V)

Norm:

Het bedrijf is op de hoogte van de voor haar geldende wet- & regelgeving en voldoet hieraan.

Toelichting:

Er wordt voldaan aan de geldende wet- & regelgeving (zoals gebruikersvergunning, arbowet, WHVZ, regelgeving rondom Legionella etc.). Een inventarisatie hiervan is opgenomen in het archief. Het bedrijf heeft vergunningen aangevraagd en gekregen en/of zonodig meldingen gedaan.

Met betrekking tot de Wet milieubeheer gelden vaak de voorschriften uit het activiteitenbesluit. De ondernemer verklaart door jaarlijkse ondertekening van het standaardformulier¹, dat het bedrijf kennis heeft genomen van en voldoet aan de geldende wet- en regelgeving en dat het bedrijf geen aanschrijving heeft in het kader van handhaving.

Controle:

- het ondertekende standaardformulier inzake de wet- en regelgeving c.q. geen openstaande aanschrijving. Ondertekening updaten naar datum keuring.
- Tijdens de rondgang oog hebben voor eventuele opvallende afwijkingen van wet- en regelgeving (bijv. zorgplicht, Legionella, veiligheid, afvalscheiding, orde en netheid e.d.) Zonodig hierop wijzen. Bij grove afwijking hersteltermijn opnemen.

1.3 De MVO-verklaring (V)

Norm:

Het bedrijf heeft een MVO-verklaring opgesteld waarin zij haar doelstelling(en) rondom duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen heeft vastgelegd. De verklaring is geplaatst op de website en is zichtbaar opgehangen voor de gast.

Toelichting:

Een MVO verklaring is een verklaring van de hoogst leidinggevende in het bedrijf waarin aangegeven wordt dat duurzaamheid, MVO, integraal onderdeel is van de bedrijfsvoering.

De verklaring besteedt minimaal aandacht aan:

- algemene MVO doelstellingen/ duurzaamheidsbeleid op hoofdlijnen,
- zorg voor people/planet/profit als structureel onderdeel van bedrijfsdoelstellingen,
- dat uitvoering werkzaamheden in overeenstemming is met ondernemingsbeleid en vastgestelde procedures,
- algemene regels t.a.v. de uitvoering van het duurzaamheidsbeleid van de onderneming met betrekking tot het voldoen aan wettelijke voorschriften, scholing van medewerkers en registratie/monitoren van milieuprestaties van de onderneming.

Controle:

Bedrijfsbezoek: visuele controle zichtbaarheid MVO-verklaring voor de gast. Verplicht geplaatst op de website. Administratieve controle inhoud schriftelijke MVO-verklaring.

1.4 Startdocument Green Key (V)

Norm:

Het bedrijf heeft éénmalig een doorlichting uitgevoerd (of laten uitvoeren) om de nul situatie vast te stellen.

---

¹ Zie voorbeeld formulier in Algemene bijlage

Toelichting:

Het startdocument Green Key is een algehele rapportage van de stand van zaken op duurzaamheids- en milieugebied en vormt de basis van de Green Key. Met behulp van het Green Key startdocument wordt bepaald waar besparing mogelijk is. Het rapport wordt bij voorkeur opgesteld door een extern adviesbureau.

Allereerst zijn voor het bedrijf als geheel de jaarlijkse verbruiksgegevens en de jaarlijkse kosten bepaald van energie, water, linnengoed (indien van toepassing) en afval. Dit betreft de verbruiksgegevens (of in ieder geval een zo nauwkeurig mogelijke schatting daarvan) voor een periode van tenminste 3 jaar voorafgaand aan de eerste beoordeling voor de Green Key.

Vervolgens zijn met deze gegevens van verbruik en kosten de jaarlijkse kengetallen bepaald van het bedrijf; de gegevens voor gas, elektra, water en afval zijn verwerkt tot de volgende kengetallen:

- verbruik van gas, elektra, water, linnengoed en afval per overnachting
- kosten per eenheid verbruik van gas, elektra, water, linnengoed en afval
- kosten voor gas, elektra, water, linnengoed en afval per overnachting
- totale milieukosten per overnachting

De kengetallen worden vervolgens vergeleken met de gemiddelden voor soortgelijke bedrijven ("benchmarken"). Met behulp van zowel de kengetallen als bevindingen tijdens de rondgang op het bedrijf kan worden geanalyseerd waar besparingen mogelijk zijn. Op basis van deze analyse worden maatregelen benoemd die zich binnen 5 jaar terugverdienen.

Om de besparingsmogelijkheden op het gebied van verlichting goed in beeld te kunnen brengen en om te toetsen aan de Green key norm met betrekking tot verlichting dient er in het startdocument Green Key een **lichtpunteninventarisatie** opgenomen te worden. Deze omvat het gehele bedrijf (buiten en binnenverlichting) en per ruimte per lichtpunt wordt het type verlichting, lampsoort en Wattage aangegeven. De inventarisatie wordt gekoppeld aan een plattegrond.

Om de besparingsmogelijkheden op het gebied van apparatuur goed in beeld te kunnen brengen en om te toetsen aan de Green key norm met betrekking tot apparatuur dient er in het startdocument Green Key een **apparatuurinventarisatie** opgenomen te worden.

De maatregelen voor reductie van energie, water en afval worden opgenomen in het duurzaamheidsprogramma (zie norm 1.5).

Controle:

Inhoudelijk beoordelen van het startdocument Green Key.

In geval verbruiksgegevens van 3 jaar terug op reële gronden niet te produceren zijn of geen reëel beeld opleveren dan vervalt de verplichting op dat onderdeel. Aan de overige onderdelen moet wel invulling worden gegeven.

1.5 Duurzaamheidsprogramma (V)

Norm:

Het bedrijf heeft een duurzaamheidsprogramma voor de komende drie jaar opgesteld en stelt dit jaarlijks bij.

Toelichting:

Het duurzaamheidsprogramma geeft per jaar aan welke duurzaamheids- en milieumaatregelen het bedrijf zal nemen om onder meer de verbruiken van gas, water, elektra, linnengoed en de hoeveelheid afval in die periode te verminderen. Verder geeft het bedrijf aan welke activiteiten en maatregelen ze verder neemt om duurzaamheid continu te bevorderen. Bij voorkeur worden de criteria van de Green Key als leidraad worden genomen.

Controle:

Administratieve controle inhoud Milieuprogramma.

1.6 Coördinator Green Key (V)

Norm:

Op het bedrijf is één persoon aangewezen als Green Key coördinator.

Toelichting:

De Green Key coördinator neemt minimaal de volgende taken op zich:

- centraal aanspreekpunt voor alle duurzaamheidszaken.
- draagt zorg voor de instructie van de medewerkers op het gebied van duurzaamheid,
- zorgt voor het beheer en het actueel houden van het duurzaamheidsarchief,
- is verantwoordelijk voor het opstellen van het duurzaamheidsprogramma (zie eis I 6).

De specifieke taken van de Green Key coördinator zijn in zijn/haar functieomschrijving aanwezig en worden ook daadwerkelijk door de Green Key coördinator uitgevoerd.

Controle:

Verificatie functieomschrijving Green Key coördinator en controle ondertekening.

Bedrijfsbezoek inspecteur Green Key: begeleiding door de Green Key coördinator en gesprek over implementatie van het programma en zijn/haar specifieke taken.

1.7 Green Team (n.v.t.)

Niet van toepassing

1.8 Registratiesysteem (V)

Norm:

Het bedrijf registreert jaarlijks de verbruiksgegevens van gas, water, elektriciteit, afval, linnengoed en (optioneel) schoonmaakmiddelen. Deze gegevens worden omgerekend naar kengetallen. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van de formats van de Stichting KMKV. De gegevens worden jaarlijks aan de stichting KMKV ter beschikking gesteld.

Toelichting:

Het registratiesysteem dient in ieder geval de volgende gegevens als resultaat te laten zien:

- hoeveelheden gas, elektra, water, linnengoed en afval per overnachting,
- alle kosten voor gas, elektra, water, linnengoed en afval per overnachting,
- kosten per eenheid verbruik van gas, elektra, water, linnengoed en afval,
- NB Linnengoed = linnen, beddengoed en handdoeken,
- registratie van de aparte bedrijfsonderdelen die het bedrijf betreft (zwembad/restaurant/spavoorzieningen/bar).

Op www.greenkey.nl is een voorbeeld van het registratiesysteem te downloaden. De gegevens kunnen ingevoerd worden in "mijn Green Key", de interne pagina die van de onderneming op www.greenkey.nl.

Controle:

Administratieve controle registratiesysteem.

1.9 Bemetering Electra en Water (V)

Norm:

Een bepaald percentage van de vaste- en seizoenplaatsen, die aangesloten zijn op het elektra en/of waterleidingnet, is voorzien van tussenmeters voor water en elektra. Een bepaald percentage van de sanitaire eenheden en van de centrumgebouwen is voorzien van tussenmeters voor water en elektra (per gebouw minimaal 1 tussenmeter voor water en 1 tussenmeter voor elektra).

Toelichting:

Voor brons, zilver en goud is dit percentage respectievelijk 33%, 66% en 100%. Minimaal eenmaal per jaar vindt een registratie plaats van alle tussenmeterstanden. In het milieuarchief is een plattegrond van het bedrijf opgenomen waarop staat aangegeven welke de vaste-, seizoens- en toeristische plaatsen zijn en op welke wijze deze worden bemeterd. Ook in die gevallen waar op het bedrijf in eigen beheer drinkwater wordt gewonnen en gedistribueerd, dienen tussenmeters voor water aanwezig te zijn. Ook in centrumgebouwen en sanitaire units, dienen tussenmeters te zijn aangebracht.

Uitzondering: bij gebouwen (niet zijnde toiletgebouwen) waarbij het waterverbruik op grond van omvang van de watervoorzieningen en de frequentie minimaal te noemen zijn (bijvoorbeeld: een fröbelruimte met 1 kraan en 1 toilet).

Voor die plaatsen waar maximaal 4 ampère wordt geleverd, is het plaatsen van tussenmeters voor elektra niet verplicht. Indien in een sanitaire unit alleen grijswater wordt gebruikt, is geen watermeter vereist.

Controle:

administratieve controle plattegrond en steekproefsgewijze controle aanwezigheid tussenmeters en geregistreerde tussenmeterstanden (duurzaamheids-archief).

2. Management en staf

Aantal criteria	Behaalde criteria
V = 0	
O = 1	

2.1 Management overleg Greenkey coördinator (n.v.t.)

Niet van toepassing

2.2 Geïnformeerd personeel (n.v.t.)

Niet van toepassing

2.3 Bewustwording personeel (n.v.t.)

Niet van toepassing

2.4 Klimaatneutraal (O)

Norm:

Het bedrijf heeft voor (een deel van) haar activiteiten een studie gedaan (bijv de CO₂ footprint vast laten stellen) naar de mogelijkheden om klimaatneutraal te werken en voert (een deel) van de geadviseerde maatregelen daadwerkelijk uit. De maatregelen zijn opgenomen in het duurzaamheidsprogramma.

Controle:

Visuele controle aanwezigheid klimaatneutraal studie bij bedrijfsbezoek, controle opname maatregelen in duurzaamheidsprogramma.

3. Communicatie met gasten

Aantal criteria	Behaalde criteria
V = 2	
O = 3	

3.1 Green Key schild en certificaat (V)

Norm:

Het Green Key schild en certificaat zijn voor bezoekers het gehele jaar rond op een zodanige plaats zichtbaar opgehangen, dat alle gasten en normaal gesproken mee geconfronteerd worden. Het logo van Green Key is op de website geplaatst, er is een link naar de website van Green Key.

Toelichting:

Zodra de onderneming het certificaat behaald heeft dient het Green Key certificaat en het schild zichtbaar opgehangen te worden. Het certificaat kan bij de receptie, in liften of op andere plaatsen gehangen worden, het schild bij de centrale ingang. Tevens dient het logo van de Green Key op de website geplaatst te worden.

Voor complexe situaties, bijvoorbeeld een gebouw met meerdere gasteningsangen volstaat het niet dat er slecht bij één ingang iets is opgehangen, er worden dan afspraken op maat gemaakt.

Controle:

Visuele controle tijdens bedrijfsbezoek.

3.2 Informatie bezoekers-1 (V)

Norm:

De communicatie naar gasten over het milieu gebeurt aantoonbaar op minimaal **drie** manieren.

Toelichting:

Dit kan bijvoorbeeld door een duurzaamheids of MVO paragraaf in een nieuwsbrief, de Green Key folder (verkrijgbaar bij de St. KMKV), vermelding van de Green Key op facturen of het interne videokanaal, voorlichting in de menumappen, een link naar de Green Key website. Bedrijven die nog niet in het bezit zijn van een Green Key kunnen op hun website aangeven dat ze bezig zijn met de voorbereidingen om de Green Key te behalen maar mogen het logo nog niet voeren.

De MVO-verklaring, het certificaat, het schild en de Green Key vermelding op de website vallen niet onder deze norm.

Controle:

Visuele controle tijdens bedrijfsbezoek van de vormen van voorlichting.

3.3 Informatie bezoekers-2 (O)

Norm:

De communicatie naar gasten over het milieu gebeurt aantoonbaar op minimaal **vijf** manieren.

Toelichting.

Zie 3.2

Controle:

Zie 3.2

3.4 Communicatie Green Key logo (O)

Norm:

Het Green Key logo wordt consequent door het gehele bedrijf in beeld gebracht.

Toelichting:

Het gaat hier om consequente doorvoering. Bijvoorbeeld op alle guest directories, alle menukaarten, al het briefpapier of op alle enveloppen. Hier en daar een sticker met Green Key logo is onvoldoende.

Controle:

Visuele controle tijdens bedrijfsbezoek.

3.5 Handdoeken (nvt)

Niet van toepassing

3.6 Linnengoed (nvt)

Niet van toepassing

3.7 Organisatie natuur / milieuactiviteiten (O)

Norm:

Het bedrijf organiseert minimaal twee maal per jaar milieuactiviteiten voor de gasten.

Toelichting:

Optie 1: De activiteit wordt schriftelijk aangekondigd, duurt minimaal een dagdeel en wordt in samenwerking met een lokale / regionale natuur- of milieuorganisatie of andere deskundige partij uitgevoerd. In het milieuarchief is schriftelijk bewijs opgenomen dat de activiteiten zijn uitgevoerd zijn of gaan worden. Voorbeelden van dergelijke activiteiten zijn: • Natuur de onderhouden en/of te behouden, (b.v. wilgen knotten, papier /afval opruimen); • Excursies of georganiseerde wandelingen of fietstochten naar natuurgebieden in de omgeving, onder leiding van een deskundige; • Milieuzeskamp of andere competities met het onderwerp milieu of natuur.

Optie 2: Het bedrijf biedt doorlopend activiteiten aan, welke gasten zonder begeleiding kunnen uitvoeren (bijv. natuurspeurtocht, determinatiekaart). De activiteit heeft een duidelijke opdracht in zich en is controleerbaar (wie, wanneer en met welk resultaat).

Controle:

Administratieve controle van aankondiging en bewijs van uitvoeren (milieuarchief).

4. Water

Aantal criteria	Behaalde criteria
V = 1	
O = 6	

*) indien camping niet over zwembad/sauna/spafaciliteit beschikt is aantal verplichte criteria 1.

4.1. Waterbesparing kranen, douches en wc's (V)

Norm:

Het bedrijf past waterbesparende maatregelen toe bij tapkranen, douches en wc's.

Toelichting:

De doorstroming van tappunten bij wastafels is maximaal 6 liter per minuut.

De doorstroming van douches maximaal 9 liter per minuut.

Uit de tappunten komt niet meer dan gemiddeld 9 l/m.

Voor de spoeling van alle toiletten wordt niet meer dan gemiddeld 6 liter water gebruikt.

Uitzonderingen:

Bij het gebruik van een stortbak met een stopknop (die duidelijk staat aangegeven), mag de maximale spoeling 9 liter bedragen.

Controle:

Bij de controle wordt steekproefsgewijs de doorstroming gemeten.

4.2 Zwembad en/of Sauna – Spa faciliteit (n.v.t.)

Niet van toepassing

4.3 Waterbesparing douches en wastafels 1 (O)

Norm:

Het bedrijf past extra waterbesparende maatregelen toe bij kranen en douches.

Toelichting:

De doorstroming van tappunten bij wastafels is maximaal 5 liter per minuut.

De doorstroming van douches is maximaal 8 liter per minuut.

Controle:

Bedrijfsbezoek: visuele controle en steekproefsgewijze meting van de doorstroming.

4.4 Waterbesparing douches en wastafels 2 (O)

Norm:

Het bedrijf past extra waterbesparende maatregelen toe bij kranen en douches.

Toelichting:

De doorstroming van tappunten bij wastafels is maximaal 5 liter per minuut.

De doorstroming van douches is maximaal 6 liter per minuut.

Controle:

Bedrijfsbezoek: visuele controle en steekproefsgewijze meting van de doorstroming.

4.5 Extra waterbesparing-1 (O)

Norm:

Het bedrijf past extra waterbesparende maatregelen toe.

Toelichting:

Aanvullend op de beperking in de waterdoorstroming wordt door het bedrijf een extra systeem ingezet om de drinkwaterverbruik terug te dringen.

Hierbij kan gedacht worden aan het toepassen van druk- of sensorcranen, een systeem om de waterdoorstroom gemakkelijk tijdelijk te stoppen, een betaalsysteem (muntjes, sep key), het gebruik van grijswater voor bijvoorbeeld toiletspoelingen, een waterhergebruik systeem etc.

Controle:

Bedrijfsbezoek: visuele controle. Maatregel moet wel een substantiële besparingsbijdrage leveren.

4.6 Extra waterbesparing-2 (O)

Norm:

Het bedrijf past extra waterbesparende maatregelen toe.

Toelichting:

Aanvullend op de beperking in de waterdoorstroming wordt door het bedrijf een extra systeem ingezet om de drinkwaterverbruik terug te dringen.

Hierbij kan gedacht worden aan het toepassen van druk- of sensorcranen, een systeem om de waterdoorstroom gemakkelijk tijdelijk te stoppen, een betaalsysteem (muntjes, sep key), het gebruik van grijswater voor bijvoorbeeld toiletspoelingen etc.

Controle:

Bedrijfsbezoek: visuele controle. Maatregel moet wel een substantiële besparingsbijdrage leveren.

4.7 Riolering (O)

Norm:

Bij alle tappunten op het bedrijf is afvoer op de centrale riolering aanwezig.

Controle:.

Bedrijfsbezoek: controle van de aansluiting op de riolering

4.8 Riolering watertappunten plaatsen (O)

Norm:

Bij alle vaste-, seizoen- en toeristische plaatsen op het bedrijf is afvoer op de centrale riolering aanwezig.

Toelichting:

Deze norm geldt ook voor die plaatsen waar geen tappunt aanwezig. Uitgezonderd zijn die plaatsen waar geen caravans mogen staan, en alleen maar tenten.

Controle:

Bedrijfsbezoek: controle van de aansluiting op de rioleringsleiding

5. Schoonmaak

Aantal criteria	Behaalde criteria
V = 2	
O = 3	

5.1 Milieuverantwoorde schoonmaak (V)

Norm:

Voor de gehele schoonmaak wordt gebruik gemaakt van minder milieubelastende schoonmaakmiddelen.

Toelichting:

Voor de reiniging van interieur, sanitair en bij zgn. allesreinigers wordt gebruik gemaakt van schoonmaakmiddelen die geen chloor, ammonia fosfaten en minder dan 5% ionische stoffen bevatten of die voldoen aan de Criteria van Duurzaam Inkopen. In elk geval voldoen middelen die een Milieukeurmerk hebben (Europees Ecolabel, Nordic Swan en Blauwe Engel).

Bij uitbesteding van de schoonmaakactiviteiten dient bij de eerstvolgende contractherziening maar zeker binnen 2 jaar na de eerste beoordeling voor de Green Key het contract te worden herzien met bovenstaande voorwaarden.

Uitzondering:

Keukens en ruimtes waar voedselbereiding plaatsvindt en waarop de wetten voor hygiëne en voedselveiligheid (HACCP) van toepassing zijn vallen niet onder deze norm.

Controle:

Administratieve controle product infoblad schoonmaakmiddelen (in milieuarchief), administratieve controle contract uitbesteding schoonmaakactiviteiten (in milieuarchief), visuele controle schoonmaakmiddelen.

5.2 Dosering schoonmaakmiddelen (V)

De onderneming past voor de schoonmaakactiviteiten een optimale dosering toe. Dit kan alleen geschieden door systematische toepassing van een doseerapparatuur. Dit kan zijn, een doseringssysteem op de fles(knijpreservoir), een systeem waarbij patronen worden toegepast, automatische doseeruitgifte/doseerstation

Controle:

Bedrijfsbezoek: visuele controle aanwezigheid

5.3 Microvezel doekjes (O)

Norm:

Voor de dagelijkse schoonmaakactiviteiten maakt het bedrijf gebruik van microvezel doekjes.

Toelichting:

Het gebruik van deze doekjes levert een besparing op het gebruik van schoonmaakmiddelen.

Controle:

Bedrijfsbezoek: visuele controle aanwezigheid microvezel doekjes.

5.4 Kengetallen verbruik schoonmaakmiddelen (n.v.t.)

Niet van toepassing

5.5 Gebruik dispensers-1(O)

Norm:

De onderneming heeft in alle gastentoiletruimtes en personeelsruimtes uitsluitend zeep-, foam- of shampoo-dispensers geïnstalleerd.

Controle:

Visuele controle tijdens bedrijfsbezoek.

5.6 Gebruik dispensers-2 (nvt)

Niet van toepassing

5.7 Gebruik duurzame cosmetica (O)

Norm:

De onderneming verschaft aan de gasten milieuvriendelijke cosmeticaproducten in duurzame verpakking. Dit betreft vooral handzeepjes en shampoo's,

Toelichting:

De volgende Milieukeurmerken voldoen hieraan Europees Ecolabel, Bra Miljoval, BDIH, Natrue en Ecocert

Controle:

Visuele controle tijdens bedrijfsbezoek.

6. Afval

Aantal criteria	Behaalde criteria
V = 1	
O = 4	

6.1 Afvalinzameling (V)

Norm:

Op het bedrijf zijn voorzieningen aanwezig voor het gescheiden inzamelen van bedrijfsafval: papier/karton, glas, KGA en restafval.

Toelichting:

De onderneming houdt minimaal papier en karton, flessen- en tafelglas en het KGA (klein gevaarlijk afval) gescheiden van het restafval, en zorgt voor gescheiden afvoer van deze afvalfracties.

Daar waar (volgens de tabel grenswaarden voor wettelijke verplichting) haalbaar, worden oud ijzer, swill, AGF en plastic ook gescheiden ingezameld. Grof afval wordt ook gescheiden afgevoerd. Deze wettelijke grenswaarde tabel is in de bijlage opgenomen. Van deze norm kan worden afgeweken worden indien aantoonbaar is dat het onmogelijk is bepaalde fracties gescheiden af te voeren (verklaring afvalinzamelaar).

Het bedrijf houdt een registratie bij van het aantal ledigingen plus (een schatting van) de jaarlijkse hoeveelheid en kosten van deze afvalfracties (gewicht in kg) en van overige fracties. Deze gegevens worden opgenomen in het milieuarchief.

Controle:

Administratieve controle van de jaarlijkse registratie van de hoeveelheid van en kosten van afvalfracties (in het milieuarchief) en visuele controle bij bedrijfsbezoek van de aanwezigheid van voorzieningen voor gescheiden inzameling.

6.2 Scheiding aardappel-, groente- en fruitafval (AGF) en/of swill afval (O)

Norm:

De onderneming houdt het aardappel-, groente- en fruitafval (AGF) en/of het swill afval gescheiden van het overige afval en zorgt voor gescheiden afvoer van deze afvalfracties.

Controle:

Bedrijfsbezoek: visuele controle voorzieningen voor gescheiden inzameling.

6.3 Extra afvalfractie-1(O)

Norm:

De onderneming houdt aanvullende op norm VI.1 één extra fractie gescheiden van het overige afval en zorgt voor gescheiden afvoer hiervan.

Toelichting:

Doel van de norm is het verder stimuleren van hergebruik.

Voorbeelden van extra gescheiden fracties kunnen zijn: Bovenwettelijke afvalscheiding (zie tabel in de bijlage), kurken naar de vereniging, kaarsen naar de school, cartridges/toners naar de stichting AAP en dergelijke. Ook het aanbieden van afgeschreven inventaris aan goede doelen (bijvoorbeeld matrassen of meubels voor derde wereld landen) valt onder deze norm.

Controle:

Visuele controle op de aanwezigheid van voorzieningen voor gescheiden inzameling.

6.4 Extra afvalfractie-2 (O)

Norm:

De onderneming houdt aanvullende op norm VI.1 en VI.3 en boven de wettelijke verplichting nog één extra fractie gescheiden van het overige afval en zorgt voor gescheiden afvoer hiervan.

Toelichting:

Doel van de norm is het verder stimuleren van hergebruik.

Voorbeelden van extra gescheiden fracties kunnen zijn: Bovenwettelijke afvalscheiding (zie tabel in de bijlage), kurken naar de vereniging, kaarsen naar de school, cartridges/toners naar de stichting AAP en dergelijke. Ook het aanbieden van afgeschreven inventaris aan goede doelen (bijvoorbeeld matrassen of meubels voor derde wereld landen) valt onder deze norm.

Controle:

Visuele controle op de aanwezigheid van voorzieningen voor gescheiden inzameling

6.5 Afval publieksruimten (O)

Norm:

De onderneming biedt afval inzamelingsmogelijkheden aan voor gescheiden afval in publieksruimten en in kantoren.

Toelichting:

voorbeeld om papier , blikjes en restafval in gecombineerde vuilnisbakken in publieksruimten, in zogenoemde duo of trioafvalbakken.

Controle:

Visuele controle op aanwezigheid van voorzieningen.

7. Energie

Aantal criteria	Behaalde criteria
V = 2	
O = 13	

7.1 Verlichting (V)

Norm:

Binnen uiterlijk één jaar na de keuring heeft het bedrijf uitsluitend energie-efficiënte verlichting toegepast in en rond (=buitenverlichting) de hoofdgebouwen, de bijgebouwen en verhuurobjecten. Gloeilampen voldoen niet vanaf heden. Het bedrijf levert op basis van norm 7.2 een vervangingsplan in.

Toelichting:

Energie-efficiënte verlichting heeft minimaal een lichtopbrengst van 40lumen/watt. PL,TL, SL en LED verlichting voldoen hieraan. Halogeenverlichting en gloeilampen voldoen niet.

Uitzondering: Indien er geen passend alternatief is kan men op dat punt een dispensatie krijgen. In dat geval moet aantoonbaar gemaakt worden dat het technisch niet gerealiseerd kan worden of dat de benodigde investering een terugverdientijd heeft > 5 jaar.

Controle:

Controle op aanwezigheid van energie-efficiënte verlichting in het bedrijf en buiten. Steekproefsgewijs controle of de lichtpunteninventarisatie in het milieuarchief een reële weergave is van de praktijk.

7.2 Lichtpunteninventarisatie (O)

Norm:

In het archief is een lichtpunteninventarisatie opgenomen. Deze inventarisatie omvat minimaal het aantal lichtpunten per ruimte, per lichtpunt het lamptype en lumen/Watt. Indien niet aan de eis van 40 lumen/Watt per lichtpunt wordt voldaan is er een plan opgesteld waarin de vervanging is geregeld. Realisatietermijnen die de termijn van herstel overschrijden dienen aan de KMKV te worden voorgelegd. Per 1 januari 2011 is de lichtpunteninventarisatie een verplicht onderdeel van het Green Key startdocument voor nieuwe deelnemers.

Toelichting:

Verlichting is een belangrijke energieverbruiker. Om goed te kunnen bepalen welke verlichting toegepast wordt en waar zonodig vervanging gewenst is dient er een goed overzicht te zijn.

Uitzondering: indien alle verlichting reeds energie-efficiënt is behoeft de inventarisatie niet plaats te vinden

Controle: Controle aanwezigheid van lichtpunteninventarisatie in het milieuarchief

7.3 Daglichtsystemen (O)

Norm:

In en rond het hotel wordt substantieel gebruik gemaakt van daglicht voor ruimteverlichting. Er mag in de betrokken ruimtes dan geen ruimteverlichting branden, indien nodig is puntverlichting toegestaan.

Toelichting:

Het toelaten van daglicht dringt het elektraverbruik voor verlichting terug. Voorbeelden zijn dakkoepels in platte daken, grote raampartijen, het gebruik van solar tubes e.d.

Controle:

Visuele controle van de aanwezige daglichtsystemen

7.4 Verlichtingssensoren (O)

Norm:

In en rond het hotel wordt substantieel gebruik gemaakt van verlichtingssensoren om te voorkomen dat verlichting onnodig brandt

Toelichting:

Verlichtingssensoren kunnen lampen aan/uit schakelen op basis van bijvoorbeeld aanwezigheid van personen (bewegingssensor) of bij te weinig lichtinval (daglichtsensor). Op deze wijze wordt het onnodig branden van lampen voorkomen.

Controle:

Visuele controle van de aanwezige verlichtingssensoren

7.5 Extra rendementsslag verlichting (O)

Norm:

Het bedrijf heeft in een of meer gebouwen een extra substantiële slag gemaakt in de verhoging van het rendement van de spaarverlichting (> 40 lumen/watt).

Toelichting:

Traditionele energie-efficiënte verlichting zoals PL, TL, SL verbruikt veelal meer energie dan nieuwere vormen van spaarverlichting zoals bijvoorbeeld LED verlichting. Vervanging van traditionele spaarverlichting door LED verlichting leidt tot verdere verlaging van het energieverbruik, maar ook het vervangen van traditionele TL-verlichting door bijvoorbeeld T5 verlichting. T5 heeft een zeer lange levensduur (min 20.000 uren) en een rendement van minimaal 100lumen/watt. In de meeste gevallen kan men volstaan met de inbouw van voorschakelapparatuur in de bestaande TL armatuur. Ook zijn er zogenaamde LED TL's waarbij er helemaal geen voorschakelapparatuur meer nodig is.

Controle:

Steekproefsgewijs controle aanwezigheid deze verlichting in de gebouwen..

7.6 Energie-efficiënte apparatuur (V)

Norm:

In het archief (of startdocument Green Key) is een (update van de) apparatuurinventarisatie aanwezig van de op het bedrijf aanwezige apparaten. Bij vervanging worden energiezuinige apparaattypes aangeschaft.

Toelichting:

De apparatuurinventarisatie geeft een overzicht van de aanwezige apparatuur (gas en elektra). Kleinere handapparatuur hoeft niet meegenomen te worden. Bij voorkeur wordt aangesloten bij de lijsten die nodig zijn voor de NEN norm voor onderhoud aan apparatuur. De lijst wordt jaarlijst geupdated om vervanging in beeld te houden.

Bij aanschaf of vervanging van apparatuur (indien aanwezig) geldt de eis dat er aantoonbaar een energiezuinige variant aangeschaft is. Vaatwassers en wasmachines worden voorzien van hot-fill.

Bij aanwezigheid van meer apparaten van hetzelfde soort dienen alle apparaten aan de eis te voldoen.

Controle:

Bedrijfsbezoek: visuele controle aanwezige apparatuur.
Administratieve controle inventarisatie (milieuarchief).

7.7 Koeling (n.v.t.)

Niet van toepassing

7.8 Klimaatbeheersing (n.v.t.)

Niet van toepassing

7.9 Anti-tocht maatregelen (n.v.t)

Niet van toepassing

7.10

Niet van toepassing

7.11 Warmte terugwinning (O)

Norm:

Het bedrijf wint warmte terug uit de lucht en/of water, met behulp van een technische installatie.

Toelichting:

Onder deze norm vallen warmte winning uit bijvoorbeeld ventilatielucht, systemen met warmtewisselaars.

Controle:

Visuele controle bij bedrijfsbezoek op aanwezigheid warmte terugwininstallatie.

7.12 Duurzame stroom (O)

Norm:

100 % van de totale hoeveelheid afgenomen elektriciteit is duurzaam opgewekt.

Toelichting:

Duurzaam opgewekte stroom is de naam voor elektriciteit die wordt opgewekt uit duurzame energiebronnen als zon, wind en water. Er worden diverse benamingen hiervoor gebruikt: groene stroom, ecostroom of natuurstroom.

Controle:

Aanwezigheid van contract/certificaat tussen het bedrijf en de energieleverancier inzake duurzaam opgewekte stroom in het milieuarchief.

7.13 Groen Gas (O)

Norm:

De totale hoeveelheid afgenomen gas is duurzaam opgewekt.

Toelichting:

Onder groen gas wordt verstaan gas gemaakt uit biomassa. Dit 'biogas' kan ook in het aardgasnet gebracht worden en zo in een deel van de totale gasvraag voorzien. Neem u Groen gas af dan gaat dit gepaard met een certificaat van oorsprong of een compensatie contract (aanplant van bomen).

Controle:

Aanwezigheid van contract tussen het bedrijf en de energieleverancier inzake groen gas in het milieuarchief.

7.14 Duurzame energieopwekking (O)

Norm:

Op het bedrijf wordt voor de bedrijfsvoering gebruik gemaakt van duurzame energiebronnen. Het bedrijf communiceert hierover.

Toelichting:

Dit betreft duurzame energiebronnen zoals wind, zon en water; door middel van een zonneboiler, windmolens, fotovoltaïsche zonnecellen (opwekking elektriciteit) of vergelijkbare duurzame energiebronnen, alsmede tyleenslangen voor de (voor)verwarming van het zwembadwater.

Controle:

Visuele controle van de doorgevoerde maatregelen.

7.15 Duurzame technieken (O)

Norm:

Op het bedrijf wordt voor de bedrijfsvoering gebruik gemaakt van duurzame technieken. Het bedrijf communiceert hierover.

Toelichting:

Onder duurzame technieken wordt verstaan een warmtekracht-installatie (WKK), opslag van warmte en koude in de bodem, warmtepompen en verbranding of vergisting van biomassa.

Controle:

Visuele controle van de installatie.

7.16 Gebouwbeheersing (n.v.t)

Niet van toepassing

7.17 Energieonderzoek (O)

Norm:

Het bedrijf heeft een verdergaande energiestudie (ten opzicht van het Green Key startdocument) laten verrichten en voert (een deel) van de geadviseerde maatregelen daadwerkelijk uit. Bijvoorbeeld een EPA. De maatregelen zijn opgenomen in het duurzaamheidsprogramma. Hieronder kan ook vallen het hebben laten vaststellen van het energielabel voor het gebouw.

Controle:

Visuele controle aanwezigheid studie bij bedrijfsbezoek, controle opname maatregelen in duurzaamheidsprogramma.

7.18 Extra energiebesparing-1 (O)

Norm:

Het bedrijf past extra energiebesparende maatregelen toe.

Toelichting:

Aanvullend op bovengenoemde normen wordt door het bedrijf een extra systeem ingezet om de energieverbruik terug te dringen. Hierbij kan gedacht worden aan het toepassen van energy-savers op de kamers, thermostaat met bewegingsensor, timersystemen, systemen om de afzuiging in de keuken vraaggestuurd te laten opereren etc..

Controle:

Bedrijfsbezoek: visuele controle. Maatregel moet wel een substantiële besparingsbijdrage leveren.

7.19 Extra energiebesparing-2 (O)

Norm:

Het bedrijf past extra energiebesparende maatregelen toe.

Toelichting:

Aanvullend op bovengenoemde normen wordt door het bedrijf een extra systeem ingezet om de energieverbruik terug te dringen.

Hierbij kan gedacht worden aan het toepassen van energy-savers op de kamers, timersystemen, sensorsystemen, systemen om de afzuiging in de keuken vraaggestuurd te laten opereren etc..

Controle:

Bedrijfsbezoek: visuele controle. Maatregel moet wel een substantiële besparingsbijdrage leveren.

7.20 Gastussenmeters (O)

Norm:

Een bepaald percentage van de vaste- en seizoenplaatsen met een vaste aansluiting op het gasnet op het bedrijf, is voorzien van tussenmeters. Een bepaald percentage van de centrumgebouwen en de sanitaire eenheden zijn voorzien van gas **tussenmeters**.

Toelichting: Voor brons, zilver en goud is dit percentage respectievelijk 33%, 66% en 100%. Minimaal één maal per jaar vindt een registratie van de tussenmeterstanden plaats. In het duurzaamheidsarchief is een plattegrond van het bedrijf opgenomen waarop staat aangegeven wat de vaste-, seizoens- en toeristische plaatsen zijn en op welke wijze deze worden bemeterd.

Controle: visuele controle, aanwezigheid plattegrond in milieuarchief en administratieve controle registratie meterstanden

8. Voedsel en drank

Aantal criteria	Behaalde criteria
V = 0	
O = 0	

Niet van toepassing

9. Groen en ruimte

Aantal criteria	Behaalde criteria
V = 1	
O = 1	

9.1 Groenbeheer (n.v.t.)

Niet van toepassing

9.2 Onderhoud Groenvoorziening (V)

Norm:

Het onderhoud aan de groenvoorziening gebeurt minder milieu belastend.

Toelichting:

Er wordt op het bedrijf gewerkt met een onderhoudsplan dat er op gericht is het milieu zo weinig mogelijk schade toe brengen. Het betreft hier het onderhoud aan de groenvoorzieningen op het terrein en rond de gebouwen. Chemische bestrijding en bemesting mag maximaal één keer per jaar, of in verdunde aanpak en onder bepaalde condities 3 keer per jaar, waarbij hoeveelheid chemische middelen gelijk blijft als aan één keer per jaar. Zie algemene bijlage voor maximale kg/liters. Sproe- en watergeef installaties worden alléén ingezet vóór zonsopgang of na zonsondergang. Indien het gehele onderhoud en beheer van het terrein is uitbesteed aan bijv. een hoveniers- of groenvoorzieningenbedrijf dan telt deze norm mee als dit bedrijf een geldige milieucertificering heeft (Milieukeur of vergelijkbaar).

Controle: op locatie.

9.3 Bedrijfsnatuurplan (O)

Norm:

Het bedrijf heeft een plan voor de groenontwikkeling het groenbeheer opgesteld, dat relatie heeft met de omgeving waarin het bedrijf is gelegen

Toelichting:

Het (uitvoerings)plan bestaat minimaal uit de volgende onderdelen:

- inleiding (incl. bedrijfsgegevens);
- een globale inventarisatie van de huidige planten en bomensoorten op en rond het bedrijf en een beschrijving van aanwezige landschapselementen op en rond het bedrijf;
- een beschrijving hoe momenteel met de natuur op en rond het bedrijf wordt omgegaan en hoe in de toekomst (bijvoorbeeld op het gebied van snoeien, gras maaien, onkruid bestrijden);
- uitwerking in een beheersplan voor de natuur op en rond het bedrijf. In dit plan wordt gekeken naar de gewenste toekomstige ontwikkeling van de natuur;
- overzicht maatregelen en kosten van het plan;
- bijlagen + overzichtskaart.

Dit plan is opgesteld in samenwerking met een deskundige (bijvoorbeeld van de gemeente of van een lokale/regionale natuur- of landschapsbeheersorganisatie). De handtekening van deze deskundige dient onder het plan te staan. Controle: Administratieve controle schriftelijk vastgelegd plan voor groenbeheer

10. Milieubewust vervoer

Aantal criteria	Behaalde criteria
V = 1	
O = 2	

10.1 Vervoermanagement-1 (V)

Norm:

De camping heeft **drie** maatregelen genomen uit onderstaand overzicht om de milieubelasting van het verkeer van, naar en op het bedrijf te reduceren en andere manieren van vervoer te stimuleren.

Toelichting:

Vervoermanagement houdt in: het vervoergedrag van werknemers, gasten en leveranciers zodanig beïnvloeden dat het vermijdbaar autogebruik wordt teruggedrongen om problemen rondom bereikbaarheid, leefbaarheid en parkeren op te lossen. De ondernemer, het personeel en de gasten kunnen op, rond en naar het bedrijf gebruikmaken van alternatieve vervoerswijzen en/of milieuverantwoorde vervoermiddelen.

- Overdekte fietsenberging voor personeel/gasten
- Bedrijfsfietsen en / of bedrijfsfietsplan voor personeel
- Carpool afspraken die controleerbaar schriftelijk zijn vastgelegd
- OV grootverbruikerscontract voor personeel
- OV informatie en routebeschrijving op website en op folders / brochures
- OV combikaart met NS voor vervoer van en naar de accommodatie
- Informatie over OV zichtbaar ophangen (dienstregelingen, meerdaagse-kaarten, e.d.)
- Het bedrijf biedt de gasten mogelijkheden voor het huren van fietsen, wandelkarren en/of strandkarren die in het gewenste aantal ter plaatse verkrijgbaar zijn of worden afgeleverd. (Indien in eigen bezit minimaal één vervoermiddel per 10 eenheden)
- Oplaadpunt aanwezig voor elektrische fietsen / scooters
- Oplaadpunt voor elektrische auto's / boten
- De onderneming biedt de gasten de mogelijkheid om met "groepsvervoer" naar de onderneming te komen en te vertrekken.
- De onderneming biedt de gasten de mogelijkheid om met "groepsvervoer" excursies te (laten) organiseren tijdens het verblijf
- De onderneming wijst de gasten op de mogelijkheid van alternatief vervoer (ook voor excursies) per elektrische bus / fluisterboot / watertaxi / fietstaxi etc.
- Het bedrijf maakt op het eigen terrein gebruik van milieuverantwoorde vervoermiddelen, zoals handkarren, fietsen, elektrokarren en dergelijke
- Overig, nl:.....

Controle:

Overzicht doorgevoerde maatregelen in archief en visuele controle doorgevoerde maatregelen tijdens bedrijfsbezoek.

10.2 Vervoermanagement-2 (O)

Norm:

De camping heeft ten minste **vijf** maatregelen genomen het overzicht om de milieubelasting van het verkeer van, naar en op het bedrijf te reduceren.

Controle:

Overzicht doorgevoerde maatregelen in archief en visuele controle doorgevoerde maatregelen tijdens bedrijfsbezoek.

10.3 Vervoermanagement-3 (O)

Norm:

De camping heeft ten minste **zeven** maatregelen genomen het overzicht om de milieubelasting van het verkeer van, naar en op het bedrijf te reduceren.

Controle:

Overzicht doorgevoerde maatregelen in archief en visuele controle doorgevoerde maatregelen tijdens bedrijfsbezoek.

11 Bedrijfsgebouw en leveranciers

Aantal criteria	Behaalde criteria
V = 2	
O = 6	

11.1 Minder milieubelastend papier 1 (V)

Norm:

Alle op het bedrijf gebruikte papier is minder milieubelastend ECF of TCF geproduceerd.

Toelichting:

ECF / TCF: Voorheen werd chloor gebruikt om de houtkleur uit nieuw papier te verwijderen. Dat leverde veel watervervuiling op. Er is nu steeds meer 'chloorvrij gebleekt' papier op de markt, in twee soorten: ECF (*elemental chlorine free bleaching*) en TCF (*totally chlorine free bleaching*)

Controle:

Visuele controle.

11.2 Minder milieubelastend papier 2 (O)

Norm:

De het printer en kopieerpapier zijn minder milieubelastend geproduceerd. Het papier heeft een keurmerk.

Toelichting:

Hiertoe wordt papier gerekend met een erkend milieukeurmerk, zoals Milieukeur, Blaue Engel, Nordic Swan, of Europees Ecolabel. Maar ook papier met FSC of PEFC keurmerk mits deze ECF/TCF geproduceerd is.

Controle:

Administratieve controle facturen inkoop papier en omverpakking met logo in het archief.

11.3 Minder milieubelastend papier 3 (O)

Norm:

De brochures, prijslijsten en ander drukwerk zijn gedrukt op minder milieubelastend papier mét een keurmerk.

Toelichting:

Hiertoe wordt papier gerekend met een erkend milieukeurmerk, zoals Milieukeur, Blaue Engel, Nordic Swan, of Europees Ecolabel. Ook papier met FSC of PEFC keurmerk voldoet, mits deze ECF/TCF geproduceerd is

Controle:

Administratieve controle facturen inkoop papier.

11.4 Minder papier en inkt (O)

Norm:

Het bedrijf neemt maatregelen om te komen tot reductie van het papierverbruik.

Toelichting:

Er worden maatregelen genomen (minimaal 2) waardoor er aantoonbaar minder papier wordt gebruikt. O.a. afdruk op A5 formaat, dubbelzijdig printen (standaard instellen), gebruik ecofont, het digitaliseren van facturen of intern hergebruik van oud papier.

Controle:

Visuele controle.

11.5 Duurzaam bouwen tijdens nieuwbouw, verbouw of renovatie (V)

Norm:

Tijdens nieuwbouw, verbouw of renovatie is het bedrijf verplicht in het offerte traject naar duurzame materialen te informeren of bouwmaterialen die een duurzaamheidskeurmerk hebben.

Toelichting:

Onder duurzame bouwmaterialen worden materialen bedoelt zoals omschreven op www.milieuentraal.nl of de sites waarnaar milieuentraal doorverwijst. Zie ook lijst in de algemene bijlage.

Controle:

Indien sprake is van nieuwbouw, verbouw of renovatie controle van aanbiedingen van leveranciers.

11.6 Duurzame bouwmaterialen (O)

Norm:

Tijdens nieuwbouw, verbouw of renovatie op het bedrijf wordt rekening gehouden met het milieu/ duurzaamheid doordat men de **afgelopen twee jaren minimaal vier duurzame bouwmaterialen** heeft toegepast die voldoen aan de volgende criteria.

- Biobased
- Bio-ecologisch

Toelichting:

Bouwmaterialen zijn gemaakt van grondstoffen. Grondstoffen zijn schaars en vaak ook milieubelastend. Bouwmaterialen die minder milieubelastend zijn worden dan ook geclassificeerd als duurzamer/ bio-ecologisch). Een andere mogelijkheid is bouwmaterialen te maken die herbruikbaar zijn en van hernieuwbare grondstoffen (biobased).

De uitgangspunten van Biobased liggen in het zo efficiënt mogelijk gebruik maken van gewassen en biomassa voor bouwmaterialen.

Controle:

Gebruik van het gereedschap (www.greenkey.nl/gereedschappen) Duurzame bouwmaterialen en de desbetreffende facturen

Meer informatie: www.groenebouwmaterialen.nl
www.nibe.info/nl/dubokeurproducten

11.7 Milieuvriendelijk schilderwerk (O)

Norm:

Voor schilderwerkzaamheden wordt gebruik gemaakt van minder milieubelastende verven met een keurmerk.

Toelichting:

Tijdens schilderwerkzaamheden aan de gebouwen op het bedrijf wordt gebruik gemaakt van milieuvriendelijke binnen- en buitenverf. De verven hebben een keurmerk zoals milieukeurmerk, EU ecolabel of vergelijkbaar.

Behalve deze verven met milieukeurmerk kunnen ook echte natuurverven worden toegepast. Dit zijn verven met lijnolie als bindmiddel, en water of natuurlijke gomterpentijn als verdunningsmiddel. Muurverven hebben een maximaal gehalte Vluchtige Organische Stoffen van < 15 g/l VOS) en watergedragen schildersverven hebben een maximaal gehalte Vluchtige Organische Stoffen van < 90 g/l VOS. Oplosmiddel houdende schildersverven voor buiten hebben natuurlijke Gomterpentijn als verdunningsmiddel met een maximaal gehalte van 300 g/l VOS.

Van deze natuurverven moet een volledige Grondstofdeclaratie beschikbaar zijn om aan te tonen dat het echte natuurverven zijn. (zie algemene bijlage voor meer info)

Controle:

Het voldoen aan deze eis dient aantoonbaar te zijn d.m.v. facturen en het keurmerk. . Bij uitbesteding dient de schilder aantoonbaar maken met welke verf er geschilderd is en of deze is voorzien van een keurmerk. (zie algemene bijlage voor meer info)

11.8 Milieuvriendelijke brandblussers (O)

Norm:

De geplaatste schuimbrandblussers zijn gevuld met Eco-foam en hebben Milieukeur.

Toelichting:

Brandblussers bevatten vaak voor het milieu schadelijke stoffen. Brandblussers met Milieukeur bevatten blusschuim dat niet toxisch is en snel biologisch afbreekbaar is. Neem in het calamiteitenbeleid op dat alleen brandblussers met Milieukeur geplaatst worden.

Controle:

Administratieve controle: inhoud en aanwezigheid calamiteitenbeleid in milieuarchief
Bezoek evenement: visuele controle tijdens keuring.

12. Maatschappelijke betrokkenheid

Duurzaamheid wordt veelal ingevuld met de termen People, Planet en Profit. Tot 2011 richtte Green key zich voornamelijk op Planet (milieu) aspecten. Duurzaamheid beslaat echter een breder terrein waarin ook de aspecten van People en Profit onder vallen: Hoe gaat het bedrijf om met haar relaties, leveranciers, omwonenden, personeel en hoe presteert zij op het gebied van sociale cohesie (de maatschappij in ruimere zin). Anders gezegd: in hoeverre heeft de ondernemer ook oog voor menselijke, sociaal maatschappelijke aspecten binnen en buiten het bedrijf.

Aantal criteria	Behaalde criteria
V = 0	
O = 6	

12.1 Directe omgeving- (O)

Norm:

De onderneming heeft aantoonbaar tenminste **één** maatregel genomen om duurzame relaties in de directe (woon) omgeving te stimuleren en hierdoor op sociaal- maatschappelijk gebied beter te presteren.

Toelichting:

Bijvoorbeeld, de onderneming:

- stimuleert een goede verstandhouding van omwonenden/betrokkenen en werkt aan een duurzame relatie met hen (gratis gebruik faciliteiten, organiseren gratis bijeenkomsten, biedt jaarlijks een cadeautje aan ter compensatie van de overlast)
- stimuleert de lokale economie (uitgezonderd lokale inkoop f&b, komt in norm 8.1 en 8.2 aan de orde)
- werkt samen met andere lokale organisaties zoals bijvoorbeeld ondernemersvereniging
- stelt de nachtreceptie ter beschikking aan de buurt in geval van onveilige situaties van een buurtbewoner
- stelt kamers tegen gunstig tarief ter beschikking aan familieleden van patiënten in een nabijgelegen ziekenhuis
- .....

Controle:

Maatregelen aantoonbaar, bewijsstukken in het archief

12.2 Maatschappelijke betrokkenheid-1 (O)

Norm:

De onderneming heeft aantoonbaar tenminste **één** maatregel genomen om haar maatschappelijke betrokkenheid in te vullen en hierdoor op sociaal-maatschappelijk gebied beter te presteren.

Toelichting:

Bijvoorbeeld, de onderneming :

- zet zich actief in voor een goed doel of natuurbeschermingsorganisatie door deel te nemen aan het bestuur of taken ten bate van dit doel uit te voeren
- biedt gratis of tegen kostprijs een etalage/vitrine aan voor een maatschappelijk doel
- verspreidt actief duurzame relatiegeschenken en/of verkoopartikelen
- sponsort een sociaal/maatschappelijke organisatie; direct of indirect, materieel of immaterieel of heeft zich aan een maatschappelijk doel verbonden en zet zich hier aantoonbaar voor in (deel foienpot, werknemers gratis beschikbaar stellen)
- deel foienpot voor het goede doel
- .....

Controle:

Maatregelen aantoonbaar, bewijsstukken in het milieuarchief

12.3 Duurzaam inkoopbeleid (O)

Norm:

Het bedrijf hanteert een duurzaam inkoopbeleid dat zich richt op het bevorderen van duurzaamheid in een goede balans met kwaliteit en kostenefficiency. Dit beleid is uitgeschreven en binnen de organisatie bij de relevante personen bekend. Het document over het duurzaam inkoopbeleid is eenvoudig terug te vinden op de internetsite van de organisatie.

Bijvoorbeeld, de onderneming :

- Stimuleert duurzame toeleveranciers/ onderzoekt of leveranciers duurzame goederen leveren.
- Koopt alleen duurzame bedrijfskleding in
- Richt kamers in met fairtrade meubels, gordijnen, vloerbedekking

Controle:

Maatregelen aantoonbaar, bewijsstukken in het archief

12.4 Ketenverantwoordelijkheid (O)

Norm:

Het bedrijf heeft aantoonbaar ten minste **één** maatregel genomen ter versterking van een duurzame (meerjarige) relatie met zijn commerciële relaties (leveranciers). De voorkeur gaat uit naar het laten ondertekenen van een duurzaamheidsverklaring door de leveranciers.

Toelichting:

Een duurzaamheidsverklaring is een document waarin de organisatie haar eisen ten aanzien van leveranciers beschrijft en waarin de leverancier verklaart hier actief invulling aan te geven. Een voorbeeld van de verklaring is beschikbaar bij de stichting KMKV.

Controle:

Ondertekende duurzaamheidsverklaringen van leveranciers in het archief naast een overzicht van de leveranciers.

12.5 MVO verslag (O)

Norm:

Het bedrijf brengt een MVO jaarverslag uit of heeft een hoofdstuk duurzaamheid in haar jaarverslag. Er is aandacht voor duurzaamheidsbeleid, het programma en de effecten.

Controle:

Aanwezigheid van de stukken in het archief

12.6 Natuurontwikkeling (O)

Norm:

De ondernemer stimuleert aantoonbaar natuurontwikkeling op, rond of buiten het bedrijf.

Toelichting:

Het gaat hierbij nadrukkelijk om delen op het terrein of aangrenzend aan het terrein, die geen recreatiebestemming hebben, maar een duidelijke natuurbestemming, maar het mag ook elders zijn (adoptie in het buitenland).

Controle:

Bedrijfsbezoek: visuele controle.

13 Bonusnormen

Aantal criteria	Behaalde criteria
V = 0	
O = 2	

13.1 Aanvullende maatregel-1- Bonusnorm (O)

Norm:

Het bedrijf heeft aantoonbaar een milieubesparende maatregel ingevoerd, die geen onderdeel uitmaakt van de eerder beschreven normen.

Toelichting:

Vanwege de diversiteit aan accommodatievormen is het moeilijk om alle mogelijke duurzame en milieubesparende maatregelen te benoemen. De bedoeling van deze norm is om de bedrijven enige flexibiliteit te bieden in het nemen van duurzaamheids bevorderende maatregelen. Indien die maatregel niet is genoemd in de normen, dan kan toch een optionele punt worden gescoord. De maatregel kan voorafgaand aan de keuring ter toetsing vooraf schriftelijk worden ingediend (greenkey@kmvk.nl) maar kan ook ter plaatse door de keurmeester beoordeeld worden.

Controle:

Visueel en/of schriftelijk, afhankelijk van de maatregel

13.2 Aanvullende maatregel-1 - Bonusnorm (O)

Norm:

Het bedrijf heeft aantoonbaar een milieubesparende maatregel ingevoerd, die geen onderdeel uitmaakt van de eerder beschreven normen.

Toelichting:

Zie XII.1

Controle:

Visueel en/of schriftelijk, afhankelijk van de maatregel.

Definities

	Omschrijving
Aanwezigheidsdetectie	Door middel van een sensor wordt bepaald of in een bepaalde ruimte een bewegend voorwerp aanwezig is. Is dit niet het geval dan schakelt de sensor de stroom na een bepaalde tijd automatisch uit.
Armatuur	Lichtbak
Aspen	Aspen is speciale (alkylaar) benzine. Het bevat vrijwel geen voor de mens schadelijke stoffen (zoals benzeen). Hierdoor zijn zowel de brandstofdampen als de uitlaatgassen beduidend minder schadelijk. Als gebruiker merkt u dit direct; geen last van irritaties aan ogen en luchtwegen, geen hoofdpijn, misselijkheid, etc. Overal waar mensen direct in aanraking komen met brandstofdampen en uitlaatgassen is Aspen een zeer gewaardeerd alternatief. Daarom wordt Aspen onder andere gebruikt in machines voor groenonderhoud en weg- & waterbouw, particuliere tuinmachines, indoor-karts, jetski's, kleinere buitenboardmotoren, waterpompen, generatoren, etc.
Centrumgebouw	Een gebouw met centrale voorzieningen, die vrij toegankelijk zijn voor publiek (gebouwen zoals horeca en uitgifteruimtes vallen hier ook onder).
Dagrecreatie	Recreatie in de vorm van een dagje uit (dagtoerisme). Voorbeelden zijn rondvaartboten, attractieparken, dierentuinen, musea en buitensport
Duurzame stroom	Duurzaam opgewekte stroom is de naam voor elektriciteit die wordt opgewekt uit duurzame energiebronnen als zon, wind en water. Er worden diverse benamingen hiervoor gebruikt: groene stroom, eco-stroom of natuurstroom
Eco-stroom	Zie duurzame stroom
Groene stroom	Zie duurzame stroom
Groepsvervoer	Voorbeelden van groepsvervoer zijn o.a.: openbaar vervoer, taxibus, bosbus (bus die langs diverse toeristische en recreatieve bestemming rijdt), discobus
Hot-fill wasmachines	De meeste wasmachine gebruiken koud water, dat in de wasmachine elektrisch wordt verwarmd. Omdat bij de productie van elektriciteit energie verloren gaat, wordt energie bespaard als de wasmachine rechtstreeks wordt gevuld met warm water uit een gasgestookte installatie (VR- of HR-ketel). Wasmachines die hiervoor geschikt zijn, heten hot-fill wasmachines. Met een hot-fill wasmachine wordt 20 tot 25 procent energie bespaard. Het gebruik van 'hot-fill' bespaart meer energie, naarmate de wasmachine dichterbij het warm watertoestel is, omdat dan minder warmteverlies via de leidingen ontstaat. Is de leidinglengte tussen warmwatertoestel en wasmachine meer dan 12 meter dan is 'hot-fill' meestal niet interessant.
Lumen	Eenheid van hoeveel licht. De lichtsterkte geeft aan hoeveel licht (lumen) op een vierkante meter valt, dit wordt uitgedrukt in lux (1 lux = 1 lumen per m ²). Voor de gang is 50 lux voldoende, om te lezen heeft u minimaal 200 lux nodig en voor priegelwerk is 1000 lux net genoeg. Een kale gloeilamp van 60 Watt geeft ongeveer 60 lux op een 1 meter lager gelegen tafelblad
Natuurstroom	Zie duurzame stroom
Retoursystemen	Systeem om verpakkingsmaterialen te retourneren aan de leverancier

	gestimuleerd door middel van statiegeld op bijvoorbeeld flessen en kratten.
Spiegeloptiekarmatuur	Energie-efficiënte binnenverlichting. Bij een spiegeloptiekarmatuur wordt gebruik gemaakt van spiegels om de lichtefficiency te verbeteren.
Stichting KMK	Stichting Keurmerk Milieu, Veiligheid en Kwaliteit
Tijdschakelaar	Schakelaar die men op een bepaalde tijd kan afstellen. De schakelaar kan gekoppeld worden zijn aan één armatuur, aan de verlichting in een ruimte of aan de verlichting van het gehele gebouw.
VOS	Vluchtige Organische Stoffen. De grootste milieunadelen van verf hebben te maken met de vluchtige organische stoffen als oplosmiddel. Als deze oplosmiddelen verdampen, komen ze in de lucht terecht en veroorzaken milieuproblemen. Soms zijn ze schadelijk voor de gezondheid. Wie tijdens het schilderen bijvoorbeeld slecht ventileert, ademt teveel vluchtige organische stoffen in en kan daardoor last krijgen van duizeligheid en een dronken gevoel. Bij langdurige inademing kan het zenuwstelsel worden aangetast.

Colofon

Copyright © 2012

Stichting Keurmerk Milieu, Veiligheid en Kwaliteit
Postbus 102
3970 AC Driebergen
Telefoon: +31 (0)343) 52 47 20
Fax: +31 (0)343) 52 47 01
E-mail adres: greenkey@kmvk.nl
Internet adres: www.greenkey.nl

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met de Stichting Keurmerk Milieu, Veiligheid en Kwaliteit

Aan deze handleiding is de grootst mogelijke zorg besteed. Mochten er onverhoopt toch fouten in aanwezig blijken te zijn, dan is de Stichting Keurmerk Milieu, Veiligheid en Kwaliteit niet aansprakelijk voor welke gevolgen dan ook.

Deze handleiding is eigendom van Stichting Keurmerk Milieu, Veiligheid & Kwaliteit (KMKV). Niets uit deze handleiding mag gebruikt worden voor andere doeleinden zonder toestemming van de Stichting KMKV.

Datum van ingang: 1 januari 2012
Geldig tot: 31 december 2015